
EKONOMİK MUVAZENE VE MUVAZENESİZLİKLER ¹

Modern ekonomi hayatı, her şeyden evvel, her nevi ekonomik malların mübadele muamelâtına istinat eder. Bu muamelâtta iş bölümünden, tâbiri aharla, gün geçtikçe daha ziyade tebarüz eden istihsaldeki tahassustan (*spécialisation*) neş'et etmektedir.

Bugünkü ekonomik bünye tamamen üzerine istinat ettiği için kendisinden kolaylıkla müstağni kalamıyacağımız, bu basit mübadele hâdisesi, bir takım teknik tekâmülât ihdası sayesinde, kolayca bazı calibi dikkat muvazenesizliklere sebebiyet verebilir.

Tabiidir ki camia, iptidaî ve basit trampa rejiminden (malın malla mübadelesi) ayrılmadıkça piyasada büyük bir muvazenesizliğin vücut bulmasına imkân yoktur; Çünkü, herkes kolaylıkla sürülemeyecek malların istihsalinden derhal vazgeçeceği için istihlâk mallarında "istihsal fazlalığı"nın inkişafına mahal kalmıyacaktır.

Fakat bugün her yerde olduğu gibi mübadele daha müdil bir ekonomi dahilinde yapılıyor - paraya müstenit ekonomi - yani ticarî muamelâtta karşılık vazifesini mutavassıt bir

---

[1] Lausanne Üniversitesi ekonomi Profesörü Dr. H. Borle'un ricamız üzerine mecmuamıza lûtfettikleri bir makalenin tercemesi.

mal olan paranın (altın veya herhangi cins bir para) gördüğü camia dahilinde vukubuluyorsa ekonomik muvazene bozulabilir.

Faraziye veya tecrit suretile, bütün paranın - mübadelâta tahsis edilen tekmil altının - muayyen bir zamanda organize müstahsiller elinde toplandığını kabul edelim. Bugün işтира kuvveti dediğimiz bu altın bilâhara müstahsiller tarafından, müstehlik denilenlere yani kendilerine mutat istihlâk mallarının istihsalı için lüzumlu ham madde ve iş kuvvetini her gün temin eden köylüye, ameleye, küçük esnafa, ilâh... doğru tahrik edilmektedir. Bu suretle mütekebil bir mübadele cereyanı hasıl olmaktadır: Bir tarafta müstehliklerden müstahsillere giden cereyan (ham madde ve iş kuvveti temini), öbür tarafta müstahsillerden müstehliklere giden mukabil cereyan (altın, para veya işтира kuvveti tediyesi).

Hem istihlâk mallarının istihsalı ve hem de aynı zamanda mübadelede karşılık olarak kullanılan işтира kuvvetinin tahrikini teşkil eden bu ilk ekonomik tarzı hareketten umumî bir muvazene neş'et etmektedir; çünkü müstahsillerin istihsal ederek yedi temellüklerinde bulundurdukları malların müstehlikler tarafından satın alınması ekonomik malların asli tevezüünü mümkün kılmaktadır. Müstehlikler de istihlâk mallarını satın almakla, müstahsillere evvelce sahip oldukları para sermayesini yani işтира kuvvetini iade etmiş olmaktadırlar. Bu suretle evvelce istihsal edilmiş olan ekonomik mallar da tamamile istihlâk edilmiş bulunmaktadır. Bu vaziyette altın yine yalnız müstahsillerin elinde toplandığına göre, piyasaya dökülmüş olan işтира kuvveti de ortadan kalkmaktadır. Nihayet bu itibarla, henüz hiçbir mübadele muamelesinin cereyan etmediği zamanki umumî ekonomik vaziyet tekrar avdet etmiş olmaktadır.

Bu birinci misalde, daha doğrusu bu birinci tecrit edilmiş vaziyette, muvazenesizlik ancak iki halde kabili teemmüldür :

1) Müstehliklerin istihsal olunan istihlâk mallarının tek-milini satın almıyarak, müstahsillerin kendilerine terkettikleri işтира kuvvetini tamamen veya kısmen iddihar etmeleri: Bu takdirde bir kısım işтира kuvveti gayri mevcut, daha doğrusu atıl bulunduğu için emtia fiatları düşecektir.

2) Müstahsillerin -bidayette veya ilk istihsalde vermiş oldukları işтира kuvvetini tekrar ele geçirdikten sonra- yeniden istihlâk

malı değil tam manasile istihsal malı (sabit sermaye, alât edevat ve vesait: bina, makine, ilâh...) istihsal etmeleri: Bu yeni istihsal tarzı sayesinde de aynı zamanda istihlâk malı istihsali bulunmadığı halde müstehlikler lehine bir kuvvei iştiraiye - eğer başka bir şekilde tezahürüne imkân yoksa bir altın kütlesi - hareketi meydana gelecektir. Bunun neticesi olarak kendine mahalli istimal arıyan ve piyasada bilkuvve bulunmayan istihlâk mallarını zarureten talep edecek olan yeni işтира kuvveti eşya fiatlarının yükselmesini intaç edecektir.

Kollektif bir ekonomide paralı muvazenenin terkibi bir tarzda tetkiki, mevzubahs basit mübadele muamelâtından mâda bilhassa tasarruf ve para ikrazından neş'et eden muamelâtta mülâhaza olunduğu takdirde, vüs'at peyda ederek ehemmiyet kesbeder. Bu son muamelât dolayısıyla meseleye yeni bir mudiliyet inzimam etmektedir.

Müstehliklerin - köylü, amele, ilâh.. - organize müstahsillere ham madde veya iş kuvvetlerini sattıktan sonra (100 para vahidine satmış olduklarını kabul edelim) ellerine geçen (80) vahidini istihlâk ettiklerini ve mütebakî (20) vahidi de tasarruf ederek depo halinde bankada bulundurduklarını farzedelim. Bunun neticesi olarak satın alınmayan (20) vahit istihlâk malı piyasada kalacaktır. Bu mallar, ya bunları istihsal eden organize müstahsillerin veya misalimize yeni bir mutavassit sosyal sınıf ilâve ettiğimiz takdirde, tüccarların elinde birikecektir.

Yeni hâdisattan doğabilecek muvazenesizlik vaziyeti hakkında bir hüküm verebilmek için tasarruf olunan bu (20) işтира kuvveti vahidinin ne olacağını tetkik etmek lâzımdır. Depoları ellerinde bulunduran bankalar, bunları tasarruf edenlerden gayri müstehliklere ikraz ettikleri takdirde (istihlâk kredisi) müstakrizler piyasada kalan malları satın alacakları için umumî muvazeneyle hâlel gelmiyecektir.

Fakat bankalar bu (20) yabancı yatırımı müstahsillere ikraz ederlerse (istihsal kredisi) vaziyet büsbütün değişir. Sanayi amillerinin bu avansları işletme sermayesi veya mütedavil sermaye halinde kullanarak istihsali tazif ve bunları yeni ham madde ve iş kuvveti iştirasına hasrettiklerini farzedelim. Bu suretle organize müstahsiller (20) yeni eşya vahidi istihsal etmekle müstehlikler lehine aynı mikdar işтира kuvveti tahrik

etmiş olmaktadırlar. Bundan sonra müstehlikler, idamei hayat için, iştirâ kuvvetlerini istimal ederek piyasadan ilk istihsalin bakiyesini teşkil eden (20) vahidi satın alacaklardır. Fakat ikinci istihsalin massedilmemiş (20) vahidi piyasada kalacak ve bunun neticesi olarak, bütün şerait aynile muhafaza olunduğu takdirde, emtia fiatlarında bir sukut müşahede olunacaktır.

Müstahsiller kendilerine ikraz olunan (20) iştirâ kuvveti vahidini, yeni imalâthaneler inşası, makine imali, ilmî taharriyat ilâh... gibi yalnız tesisat ve alât ve edevatı tevsi etmek gâyesi için istimal ederlerse, mesele büsbütün başka bir veçhe alacaktır. Bu suretle istikraz ettikleri iştirâ kuvvetini yine müstehlikler lehine tahrik eden müstahsiller, piyasada satılamayan bakiye istihsâl mallarının massedilmesini temin etmiş olacaklardır. Nihayet bütün bunların muhassalası olarak, fiatların nâzım hareketine hacet kalmadan, umumî muvazene tekrar tezahür edecektir.

Normal bir ekonomi rejiminde ekonomik ve sosyal muvazenelerin bir arada muhafazası arzu edildiği takdirde tasarrufun sabit ve bağılı sermaye istihsaline hasredilmesi icap eder.

İşlerin zamanımızdaki durumu, insan ve eşyanın birbirine mütezayit bir mudiliyet ile girift bulunması, tabiidir ki tahdit ve tecritlerle bastedilmiş misalimizde tezahür etmemektedir. Hakikati halde müstahsiller ve müstehlikler beyninde bir tefrik yapmak imkânı yoktur. Zaten her ekonomik fail aynı zamanda hem müstehlik ve hem müstahsil değil midir? Bundan başka normal iştirâ kuvvetinin yanında - burada mevzubahs ve tahriki yalnızca her nevi ekonomik malların istihsalinden neş'et eden yegâne kudret - müşahhas piyasada ihraç olunan keyfi iştirâ kuvvetini de nazarı itibare almak icap eder. Bu son iştirâ kuvveti, istihsal fiiline hâdim olmak için değil, bankerlere has bazı para muamelâtı neticesinde tahrik olunmaktadır. Bankalar - ihraç bankaları, bazan da hususî ticaret bankaları - bu ihraç keyfiyetini para âmili olmak ve tedavüldeki para hacmini çoğaltmak hususunda haiz oldukları kuvvet ve salâhiyete medyundurlar.

Bütün bunlardan müteakip ve yeni muvazene meseleleri neş'et etmektedir. Bu meseleleri burada mevzubahs edecek değiliz ; yalnız yazıyı bitirmeden evvel bankerlik sanatının daima

bu umumî ekonomik muvazeneyi yakından takip ve muvazeneyi tekemmül ettirmek için de mütemmim ve sun'î bir iştirâ kuvvetini ihraç veya mevkii tedavülden refetmekle mükellef bulunduğunu ilâve etmek isterim. Nihayet bankerin günlük para muameleleri sayesinde, gayri kabili içtinap bir surette muvazenesizliği intaç eden cereyanların şiddetini tahfif etmek için tahaffuzî ve maniî istidlâllerde bulunması lâzımdır. Fakat ne çare ki bulunduğumuz müşkülât içinde en halisane niyetler bile kendi başlarına bu işi başaracak vaziyette bulunmamaktadırlar !

Çeviren :

Dr. Refii Şükrü
İstanbul Üniversitesi
Ekonomi Doçenti

Yazan :

Prof. Dr. H. Borle
Lausanne Üniversitesinde
Ekonomi Profesörü